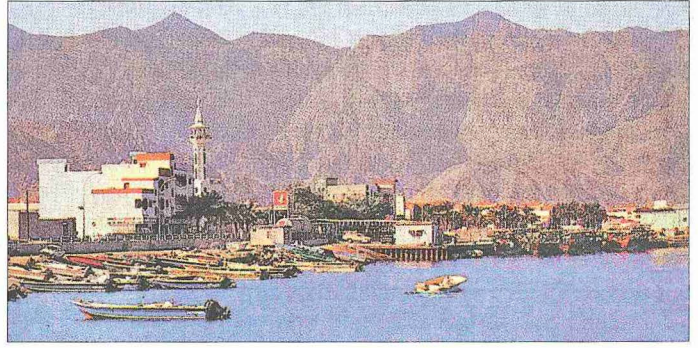

ilhak Şârika'nın en büyük siyasî problemlerinin başında gelmektedir. Emirlik topraklarında yer alan Hûr Fekkân ve Kelbâ, doğuda Uman körfezi boyunca uzanan Bâtine sahil şeridinde bulunduğu için Şârika yedi emirlik arasında hem Basra körfezinde hem Uman körfezinde kıyısı olan tek emirliktir. Ebûzabî (Abudabi) ve Dübey'den sonra en zengin üçüncü üye konumundaki Şârika barındırdığı eğitim kurumları ile konfederasyonun ve bölgenin kültür merkezidir. 1971'de Birleşik Arap Emirlikleri'nin kurulmasından sonra 1972 yılından itibaren Şârika Emirliği, İngiltere Exeter Üniversitesi'nde doktora yapan Şeyh Sultan b. Muhammed el-Kâsımî tarafından yönetilmektedir.

XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Şârika ve Re'sülhayme'de güçlü bir donanma ve kara ordusu oluşturan Kavâsim kabilesinin reisi Rahmet el-Matarî bölgede kabilesinin nüfuzunun artmasına zemin hazırladı. Aynı dönemde Hürmüz halkının bir kısmı Şârika'ya göç etti. I. Dünya Savaşı'nın başlarında Arabistan'ın bu kesimindeki hâkimiyet Osmanlı Devleti'ndeydi. Ancak Osmanlılar'ın savaştan mağlûp çıkması üzerine İngilizler güç kazandılar. 1932'de burada İngiliz hava kuvvetleri üssünün kurulması ile Şârika ekonomik açıdan gelişme kaydetti; 1952 yılında da bağımsız emirlik olarak tanındı.

1965'te Emîr Hâlid b. Muhammed zamanında Hâlid Limanı ve arkasından Suudi Arabistan'ın ekonomik desteğiyle Şârika-Re'sülhayme otoyolu yapıldı. 1966-1971 yılları arasında ülke yapılaşma ve sosyal modernleşme hamlelerine sahne oldu. 1971'de federasyonun kurulmasından sonra ortak bütçeden pay almaya başla-

Şârika kıyısında körfez görünümü

yan Şârika'da petrol çıkarıldı ve hızlı bir kalkınmayla Ebûzabî ve Dübey'in başarıları takip edildi. 1974'te az miktardaki doğal gaz ve ham petrol ihracatı 1988 yılından bu yana büyük bir gelişme kaydetti, buna bağlı olarak ülke topraklarında günlük ham petrol çıkarılması 40.000 varile yükseltildi. Şârika'da petrol sanayiinden başka çimento sanayii bulunmaktadır.

Şârika'da eğitim seferberliği, 1953'te bölgede ilk modern okulun açılmasıyla başladı. 1977'de Amerika'daki Delaware Eyalet Üniversitesi tarafından kurulan Şârika Amerikan Üniversitesi, yalnız Birleşik Arap Emirlikleri için değil bütün körfez ülkeleri için önem taşıyan bir eğitim kurumudur. Günümüzde 5000 öğrencinin eğitim gördüğü üniversitenin fakülteleri arasında tıp, mühendislik, işletme, mimarlık ve bilim-sanat fakülteleri bulunmakta, üniversite bünyesinde ayrıca California Üniversitesi'nin kurduğu bir deprem gözleme merkeziyle bir rasathâne faaliyet göstermektedir. 1997'de ülkenin ilk yerli üniversitesi olarak kurulan Şârika Üniversitesi on iki fakültesiyle eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir.

2008 yılı başlarına ait tahminlere göre 890.000 olan Şârika Emirliği nüfusunun yarıdan fazlasını göçmen işçi ve görevliler meydana getirmektedir. Bu nüfusun çok büyük bir kısmı Şârika şehrinde oturur (801.000). Basra körfezi kıyısında yer alan ve Şerce adıyla da tanınan şehir çok düzenli bir plana ve modern bir görünüme sahiptir. Şârika Emirliği bir parklar diyarıdır. Bir kısmı Hûr Fekkân, bir kısmı Kelbâ'da bulunan bu parklar otuz kadardır ve Şârika'ya çok sayıda turist çeker.

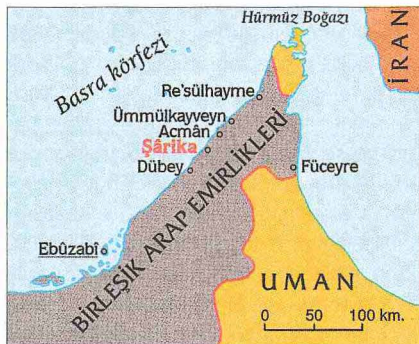
BİBLİYOGRAFYA :

BA, Muhammer, İ. MSM, nr. 40/1095; BA, İrade-Hususi, Dosya 47, nr. 1313/2-11; Anglo-Ottoman Convention, E. Grey ve İ. Hakkı Paşa, Tarih 1913; BA, Muahede, 366 (Tarih 23 Kânunusâni 1329); Osman b. Bîşr en-Necdî, *'Unvânü'l-mecd fî târîhi Necd*, Mekke 1930, s. 129; *Delîlû'l-Halîc* (Tarih), II, 1079-1086, 1109-1117, 1143-1156; India Office Record, R/15/1/14/6, Arab Coast, Isa to political reisedent 16 January 1927 (Abdullah Morsy'dan naklen); B. Thomas, *Alarms and Excursions in Arabia*, Indianapolis 1931, s. 178-181; D. F. Hawley, *The Trucial States*, London 1970, s. 224; Muhammed Morsy Abdullah, *The United Arab Emirates: A Modern History*, London 1978, s. 139-152, 300-315; Ahmed Mustafa Ebû Hâkime, *Târîhu'l-Küveyti'l-hadîs*, Küveyt 1984, s. 148-149; eş-Şârika [baskı yeri ve tarihi yok] (Metâbiu'l-beyânî't-ticâriyye); G. S. Colin, "Şerce", *İA*, XI, 426-427; G. Rentz, "al-Kawâsim", *El²* (İng.), IV, 777-778; G. Nonneman, "al-Şârika", a.e., IX, 349; J. B. Kelly, "al-İmarât al-'Arabiyya al-Muttahida", *El² Suppl.* (İng.), s. 416-419.

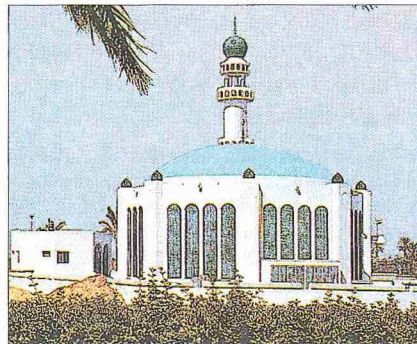

MUSTAFA L. BİLGE

Şârika

Şârika Havaalanı'nda modern bir cami

ŞARK MESELESİ

Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi ve topraklarının paylaşımı kavgası.

Avrupa tarihi içinde önemli bir yer tutan ve "Türkler'in Avrupa'dan atılması" şeklinde tanımlanabilen Şark meselesi yabancı dillerde yerleşmiş bir terim olarak (Die Orientalische Frage, Vostoènyj vopros, La question d'orient, The Eastern Question) geniş çağrışımlar oluşturur. Ancak bunun,

genelde hep yapılageldiği üzere bütün devirleri kapsayan bu anlamdaki tek bir tanım için sıkıştırılması isabetli değildir. Hatta kavramı “Doğu sorunu” diye ifade etmenin, bu kelimelerin tarihsel yüklemeler itibarıyla içlerinin boş olduğuna ve özellikle dildeki sadeleştirme sonucunda ortaya çıkan “doğu” kelimesinin coğrafi çağrışım ağırlıklı olarak tarihî malzemenin yoğunluğunu taşıyan bir tabir haline dönüşmediğine işaret etmek gerekir. Şark meselesi kavramının, “XIX. yüzyıldaki Osmanlı zayıflamasının neticesinde topraklarının paylaşılması” anlamında bir miras kavgası şeklinde algılanması en doğru yaklaşım sayılmakla beraber genelde bunun kapsamının Türkler’in Anadolu’ya girişine kadar (1071) geriye götürülmesi söz konusu olmaktadır. Bununla beraber Türk genişlemesi ve fetih harekâtının, bunun Avrupa nezdinde arzettiği tehdit ve tehlikenin bertaraf edilmesi için verilen ve yüzyıllar süren mücadelelerin (Türk meselesi) “Osmanlı Devleti’nin tasfiyesi” mânasına gelen bu mirası paylaşma aşamasından ayrılması icap etmektedir. Şark meselesinin ortaya çıktığı kendi zaman dilimi içinde bile şartlara ve durumlara göre farklı şekillerdeki alt tanımlamalarla tarif edilmesi gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır. Genel olarak Şark meselesi, emperyalist politikalar izleyen büyük devletlerin (düvel-i muazzama) Osmanlı Devleti’nin başta Avrupa’daki kısmı olmak üzere özellikle Ortadoğu’ya ve diğer yerlere (Afrika) yayılmış geniş topraklarının paylaşımı, devletin hükümlanlık sahası üzerinde siyasî ve iktisadî tahakküm kurulması, bu arada müslüman olmayan halkların durumlarının istismar edilmesi, bağımsızlık mücadelelerine maddî ve mânevî destek verilmesi ve bunun, Avrupa -ve geç dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri- kamuoyunun kazanılması amacıyla yoğun bir anti-Türk propagandası halinde yürütülmesi anlamında, Osmanlı gücünün XVIII. yüzyıl başından itibaren kendini hissettiren gerilemesiyle beraber gelişen kendi aralarındaki şiddetli rekabetin geleneksel bir tanımlamasıdır.

Türkler’in Anadolu’ya girmesinin Doğu Roma İmparatorluğu’nun âkıbetini belirleyen bir gelişme olduğu bilinmekle beraber bunun beşerî coğrafyada yol açtığı değişiklikler siyasal sonuçlarından daha önemlidir. Anadolu’da meydana gelen Türk-müslüman ağırlıklı toplumsal değişikliğin mevcut etnik ve dinsel kitlelerin aleyhine gelişmesi, zaman içinde nüfus bakımından baskınlık arzetmesi ve özellikle XIX. yüz-

yılın ikinci yarısından sonra aldığı büyük göçler sebebiyle bu niteliğini daha da artırmaması, imparatorluğun bu kesimindeki parçalanma sürecinin neticesiz kalmasında önemli bir âmil teşkil etmiştir. Bununla birlikte aynı gelişmenin imparatorluğun Avrupa’daki topraklarında da söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunda nüfus oranlarındaki, erken tarihli fetihlere rağmen kapatılamayan önemli farklılık yanında, komşu büyük devletlerin Türk tehdidi ve tehlikesini savuşturan ve nihayet tamamen zararsız hale getiren, yüzyıllar boyunca ısrarla takip ettikleri direnişlerinin başlıca etken olduğu açıktır.

Bu tehdit ve tehlike Türkler’in Rumeli’ye geçişleriyle güncel bir olay haline gelmiş ve önlenmesi için birçok defa Haçlı seferi özelliği taşıyan, bütün Avrupa çapında geniş boyutlu katılımlarla silâhlı mücadele verilmiştir. Osmanlı Devleti, ilk asırlarında karşılıklı hükümdarların idaresinde cereyan eden büyük meydan savaşları neticesinde (1389 Kosova, 1396 Niğbolu, 1444 Varna, 1448 II. Kosova savaşları) Anadolu’nun ve daha sonra Arap vilâyetlerini oluşturan geniş toprakların (1473 Otlukbeli, 1514 Çaldıran, 1516, Mercidâbık, 1517 Ridâniye savaşları) tamamen hâkimiyet altına almasından çok önce Rumeli ve Balkanlar’da geniş topraklar ele geçirmiş ve buralardaki devletlerin (Bulgar, Sırp, Bosna krallıkları, Doğu Roma İmparatorluğu’ndan artakalan son kale İstanbul, Mora despotlukları, Arnavutluk) tarihe karışmasına yol açmış, Adalar denizinde (Arşipel / Akdeniz / Ege) hâkimiyet kurmuş, Tuna-Karadeniz havzasındaki prenslikleri (Eflak-Boğdan) ve Karadeniz’i bir iç deniz haline getirmek üzere Kırım Hanlığı’nı egemenliği altına almış, daha Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun ele geçirilmesinden en az 100 yıl öncesinden Adriyatik sahillerine ulaşmış ve Macaristan’ın fethiyle (1526 Mohaç Savaşı) Viyana kapılarına dayanmış bulunuyordu. Bu durum karşısında Türk meselesinin Avrupa’nın beka davası olduğu ve hayatî bir önem taşıdığı açıktır ve 1354’ten 1683’e (Rumeli’ye ayak basıştan II. Viyana muhasarası hezimetine) kadar gelen dönemi Şark meselesinin birinci aşaması olarak kabul eden tarihçiler (Grothusen, s. 81) bunu böyle algılamıştır. Öte yandan Avrupa’nın Türk meselesi olarak gördüğü şeyin, Türkler için de kızılmealeleyle bir büyük ideal halinde bütün “diyar-ı küfrü / dârü’l-harbi” İslâm bayrağı altına sokmak anlamında bir Garp meselesi olarak algılandığı gözden kaçırılmamalıdır. Çatışma iki din ve iki uygarlık arasındaki mücadele-

le şeklinde sürüp gitmiş; savunma, hırstiyân din ve kültür dünyasının büyük devlet olma yolunun Osmanlı savaş mekanizmasıyla karşı karşıya gelmekten geçen komşu devletleri (Venedik, İspanya-Alman / Avusturya-Macar, Lehistan ve Rusya) tarafından üstlenilmiş, zamanla Fransa, İngiltere gibi diğer Avrupa güçlerinin de katılımıyla genel bir durum almıştır. Böylece Türk meselesi, XV. yüzyılın başından itibaren Hristiyanlığa ve bunun oluşturduğu uygarlığa karşı hayatî bir tehdit ve tehlike olarak bir Avrupa meselesi haline gelmiştir. Avrupa kamuoyu vicdanında yer etmiş olan anti-Türk imaj ve izlenimlerinin doğması ve yerleşmesi bu dönem içinde gerçekleşmiştir. Özellikle XVI. yüzyıl boyunca, icadından beri matbaanın kötüye kullanılmasının en parlak örneğini teşkil etmek üzere Türk meselesine dair 2500’den fazla yazının (bröşür, kitap, risâle, havadisnâme, varaka, tezhîlât) basılması, Türkler aleyhinde genelde inefsâzlık boyutunda haksızlık ve abartılar içeren, günümüze kadar gelen olumsuzlukları meydana getiren ve sorgulanmadan kabul gören yargıların bütün Avrupa’da yaygınlaşmasında en önemli etken olmuştur.

Türk meselesi, XVIII. yüzyılda (1699 Karlofça ve özellikle 1774 Küçük Kaynarca antlaşmaları sonrası) hayatî tehdit ve tehlike boyutunun ortadan kalkmasından ötürü giderek önemini kaybetmiş ve şekil değiştirmeye başlamıştır. Zayıflayan Osmanlı Devleti, üç kıtada sahip bulunduğu geniş toprakları sebebiyle güçlenen komşu devletlerin (Rusya ve Avusturya) ve deniz aşırı sömürge imparatorlukları kurarak dünya devleti olma yolunda önemli ilerlemeler kaydeden, doğrudan sınırdaş olmayan ülkelerin (İngiltere ve Fransa) başka anlamda bir ilgi odağı haline gelmiştir. Toprakları için yapılan paylaşım projeleri, devletin çöküş aşamasına Avrupa’daki büyük güçlerin kendi çıkarları istikametinde duydukları ilginin yol açtığı anlaşmazlıklar XIX. yüzyılda Şark meselesi adı altında anılmaya başlanmış ve Avrupa devletler arası sisteminin ve genel barışın en önemli konularından birini oluşturmuştur. Hatta bu gelişme, adlandırmanın yanıltıcılığı altında aslında Şark’la alakası olmayan başlıca bir Avrupa meselesi haline gelmiştir (a.g.e., s. 80). Devletler arasındaki denge siyaseti, bir başka devletin çıkarını zedeledikten gerçekleşmesi mümkün olmayacağından bir büyük gücün özellikle çok uluslu Osmanlı Avrupa coğrafyasını tek başına parçalayıp paylaşmamasına veya tamamen kendine mal etmesine

izin vermemekteydi. Bununla, böyle bir şeye muktedir olduğunu birkaç defa ispat edecek olan Rusya'nın kastedildiği açıktır. 1699 Karlofça Antlaşması ile başlayan süreçte, özellikle 1774 Kaynarca Antlaşması'ndan sonra daha açık şekilde ortaya atılan soru, önlenemez bir çöküş içine girmiş olduğu var sayılan Osmanlı Devleti'nde yaşayan Türk-müslüman hâkim tabakası dışındaki milyonlarca hristiyan halkın âkibetinin nasıl belirleneceğiydi. Bu devletin âni ölümü genel bir miras savaşıyla Avrupa'ya kana bulayabileceğinden ayakta tutulması, bilhassa XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya karşısında İngiltere'nin tavır koyduğu, Avusturya tarafından desteklenen bir siyaset haline dönüşmüştür. Çeşitli zamanlarda meydana gelen parçalanmaları ise Avrupa'da savaş tehlikesini azaltan bir unsur olmuştur. Hatta devletler arası dengeleri zedeleyen, başka bölgelerde yapılan işgaller, ilhaklar ve bölünmeler sebebiyle aralarında çıkan ciddi anlaşmazlıkların telâfisinde Osmanlı topraklarından yararlanılması Şark meselesini Avrupa genel barışının emniyet supabı haline getirmiştir (Geiss, s. 136; Gencer, *Die Rolle der "Orientalischer Frage"*, s. 13). Büyük devletler arasında 1814-1912 yıllarında düzenlenen üç kongreden ikisinin, yirmi dört konferanstan on ikisinin Şark meselesiyle ilgili olması (Baumgart, s. 9-10) bu anlamda bir önem taşır.

Kavramın tarihsel bir terim şeklinde Rum isyanı sebebiyle Verona görüşmeleri esnasında (1822) ortaya çıktığı ileri sürülmeyle beraber (Grothusen, s. 86; Adanır, s. 275) bunun asrın başında belirgin hale gelen sürecin adının konulmasından başka bir şey olmadığı açıktır. Ancak bu tarihte kavramın ağırlıklı biçimde Osmanlı Güneydoğu Avrupa topraklarına işaret ettiği, Ortadoğu veya Afrika'daki topraklarına atıfta bulunulmadığı açıktır. Bu bölgeler, İngiliz-Fransız ziddiyetinin nüfuz mücadelesi alanı haline gelecekleri ana kadar kavramın dışında kalmıştır. Dolayısıyla 1683 yılından sonra meselenin ana bölgesini Güneydoğu Avrupa oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren bölgede giderek artan bir şekilde Rusya'nın ağırlığını hissettirmesi meseleye yeni bir boyut kazandırmış ve bu husus özellikle Osmanlı-Avusturya münasebetlerinde kendini göstermiştir. Zıştovi Antlaşması (1791), iki devlet arasındaki düşmanlığın bundan böyle silâhlı bir çatışmaya meydan verilmeden sürdürülmesi ve yumuşatılarak sona erdirilmesi gibi ilgi çekici bir netice vermiştir. I. Dünya Savaşı'nda bu iki hasmın aynı düşman (Rus-

ya) karşısında bir ittifak içine girmesi, Şark meselesinin -terminoloji olarak bağımsız veya birbiri içine giren kavramlar halinde tartışılan- Güneydoğu Avrupa, Balkanlar ve Tuna havzasında artık sona erdiğinin göstergesi sayılmıştır. Prusya-Alman kuvvetleri karşısında uğradığı ağır yenilgi neticesinde Macaristan kanadıyla yeni bir devlet (Avusturya-Macaristan, 1867-1918) oluşturmak mecburiyetinde kalan Avusturya, bu tarihten itibaren Güneydoğu Avrupa'ya ve Osmanlı Devleti'nin elinde tuttuğu topraklara doğru daha fazla ağırlık vermek zorunda kalmış, Ortaçağ'da kaybettikleri toprakların peşinde koşan, başta Macaristan olmak üzere ulus-devlet бүтүнleşmesini amaçlayan diğer benzer etnik ve dinî halklara sahip olarak Osmanlı Devleti ile aynı zafiyet halini paylaşmaya başlamış ve Şark meselesinin kendisi için de söz konusu edildiğini görmüştür. "Boğaz'daki hasta adam" ve "Tuna'daki hasta adam" neticede aynı illetin kurbanı olmuştur (1918).

Ekonomik çıkarlarının yönlendirdiği yayılmacı siyaseti dışında Ortodoksluğun baskınlığı ve etkinliği sebebiyle bilhassa Balkanlar'daki hristiyan kardeşlerinin Türk boyunduruğundan kurtarılması misyonu Rusya'nın emperyalist ihtiraslarının Şark meselesine yaklaşımına farklı bir boyut kazandırmıştır. Üçüncü Roma ideali ve Aya-sofya kubbesine "haçın rekzi" meselenin itici gücünü meydana getirmiş, askerî, ekonomik ve yayılmacılık gibi etkenler yanında Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks halkları da heyecanlandıran ve Rusya ile emel birliği içine sokan en önemli kültürel ve dinî etken olmuştur. Bu etken, kültürel-dinî açıdan Şark meselesini birbirine karşıt Grek-Ortodoks ve Roma-Katolik anlamında Doğu-Batı ikilemine ayırırken (Grothusen, s. 94) bunları mesele'nin Türk-İslâm parçasıyla da karşı karşıya getirmiştir. Her üç unsurun liberal Batı ile yakın ilişkiler kuran kesimlerinin kendi halklarına aktardıkları kültürel birikimler, Aydınlanma dönemi fikirleri ve Fransız ihtilâli neticeleriyle çağdaş eğitimden geçen ve sanayileşen dünyayı çeşitli fikir hareketleri ve sosyal görüşleriyle kavrayışları meselenin iç dinamiklerine yeni bir yön ve güç vermiş, bu anlamdaki büyük devlet politikalarını da zora sokmuştur.

Şark meselesinin gelişmesinde Osmanlı Devleti'nin kuzeydeki güçlü komşusunun hâkim rolü üstlenmiş olmasından ötürü konunun takibinde Rusya siyasetinin esas etken olarak alınması kaçınılmazdır. 1774'ten sonraki gelişmelere bakıldığında Os-

manlı Devleti için Şark meselesi, Batı karşısındaki gerilemenin nasıl telâfi edileceği ve devletin eski gücünü tekrar kazanması için ne gibi reformların yapılması gerektiği gibi meselelerle bağlantılı biçimde gerçekte bir Batılılaşma sorunu halinde ağırlık kazanmış, yenilenme ve yeniden yapılanma dönemlerine (Nizâm-ı Cedîd ve Tanzimat) girilmesinde önemli bir etken olmuştur. Bu tarihlerden itibaren Osmanlı devlet adamları, Lehistan (1795) ve Venedik'in (1797) tamamen ortadan kalkmasıyla sonuçlanan bölünmelerine benzeyen bir âkibetten kaçınmanın yollarını ararken Avrupa için Şark meselesi denildiğinde genellikle Osmanlı Devleti ile Lehistan'ın kaderinin ne olacağı hususu anlaşılmaktaydı (Davison, s. 268-269). 1768'de başlayan büyük savaşta Rusya'nın Memleketeyn'i ve 1772'de Kırım'ı işgal etmesi karşısında meselenin dengelere riayet boyutunu erken tarihlerde gündeme getirmiştir. Bu ilkenin ilk kurbanı Prusya'nın da katılmasıyla bu üç güç arasında paylaşılan Lehistan olmuştur (1772). Ancak buradan hissesine düşen yerler, Avusturya'nın Tuna beyliklerinin Rusya'nın eline geçmemesi gerektiğiyle ilgili temel siyasetini etkilememiştir. 1775'te Osmanlı Devleti ile Rusya karşıtı bir ittifak içine girmesi, 1853'te Memleketeyn'i tekrar işgal eden Rusya'yı savaşa iştirak tehdidiyle buralardan uzaklaştırması yine bu anlamdadır. Bu hassasiyet, Memleketeyn'in 1856 Paris Antlaşması'ndan sonra birleşik bir prenslik haline gelmesini (1859) ve Berlin Kongresi'nde bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını (1878) sağlamıştır. Eski bir Osmanlı toprağı olarak Romanya, Şark meselesinin denge politikasının bir ürünü olmuştur. Böylece ne Rusya'nın ne de Avusturya'nın eline geçmiş, ancak Osmanlı boğazları gibi Tuna seyrisefâini yüzünden devletler arası vesâyet altında kalmıştır. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıyla sonuçlanan krizin (1783), 1776'dan beri devam eden Amerika bağımsızlık savaşına son verilmesi amacıyla Paris'te sürdürülen barış müzakerelerini hızlandırması ve daha fazla uzatmadan eski İngiliz kolonilerinin bağımsızlıklarının tanınması (3 Eylül 1783), bu uzun mücadele sebebiyle kan kaybeden ve Rusya'yı Şark'ta yalnız bırakan Fransa ve İngiltere'nin dikkatlerini tekrar Şark'a çevirme zorunluluğunu hissetmelerinin sonucu olmuş ve Şark meselesinin dünya tarihine yön veren uğursuz gelişmelerinden birini teşkil etmiştir.

Rusya'nın 1821 Rum isyanlarına müdahalesi ağırlığını Güneydoğu Avrupa'ya

kaydırmaması demek olduğundan karşısında Avusturya, Fransa ve İngiltere'yi bulmuştur. İsyanın bütün medenî âlemi "barbar Türkler" karşısında tek vücut haline getirmesi, bu konuyla ilgili olarak ortaya çıkan Şark meselesinin ortak müdahalelerle çözümüne imkân vermiştir. Savaşa dahil olmayan devletlere (İngiltere, Fransa, Rusya) ait donanmanın Navarin'de gerçekleştirdiği haksız baskın (20 Ekim 1827) büyük devletlerin meseleye yaklaşımlarındaki tutumlarını gözler önüne sermiştir: Şark meselesi söz konusu olduğunda devletler arası hukuk, esasen kendi sistemlerinin dışında gördükleri Osmanlı Devleti'ne karşı uygulanmayacaktır. Böyle bir söz verdikleri 1856 Paris Antlaşması'ndan sonraki gelişmeler de bunun kâğıt üzerinde kaldığını açıkça gösterecektir. Berlin Kongresi'nde Bismarck, temsil ettikleri devletin çıkarını savunan ve Paris Antlaşması'nda alınan kararlardan olmak üzere Avrupa hukukundan istifadeye hakları bulunduğu işaret eden Osmanlı delegelerinin yüzüne karşı, "O hukuk size göre değil" derken Şark meselesindeki çifte standart ilkesini bir kere daha ortaya koymaktaydı. 1912 Balkan savaşları arifesinde statükonun değişmeyeceğine dair yapılan, Türkler'in galip gelmeleri halinde de sınırların aynı kalacağı anlamındaki resmî

duyuruların Türkler'in yenilgisi üzerine tamamen unutulması bu ilkenin daha geç tarihli uygulama örneklerinden birini oluşturmuştur.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Şark meselesinin Rusya'nın Osmanlı mirasını tek başına sahiplenmesine karşı çıkılması, Osmanlı Devleti üzerinde üstünlük kurmasının veya topraklarını istediği şekilde parçalamasının engellenmesi anlamında bir içerik kazandığı muhakkaktır ve bu husus devletin Avrupa'daki toprakları, özellikle Slav-Ortodoks halkların ağırlıklı olarak yaşadığı Balkanlar için geçerli sayılan bir yaklaşımdır. Rusya'nın, Fransa'nın Mısır'a saldırısı (Temmuz 1798) ve Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı (1832) sırasında yaptığı ittifak antlaşmalarıyla (3 Ocak 1799 İstanbul, 8 Temmuz 1833 Hünkâr İskeleyi) Boğazlar'dan savaş gemilerini serbestçe geçirme hakkına kavuşması ve diğer devlet gemilerine kapalı tutulmasını sağlama Şark meselesinin önemli bir yönünü oluşturur ve "Boğazlar meselesi" diye bilinen konuyu gündeme getirir. İlk Osmanlı-Rus ittifakı 1805'te tekrar yenilenmekle beraber 1806-1812 savaşı ve Bükreş Antlaşması ile sonuçlanmış; Hünkâr İskeleyi Antlaşması Rusya'yı, Şark'ta tek başına hareket etmekten alıkoyan (18 Eylül 1833 Münchengraetz Antlaşması) Avusturya'nın

nın ve İngiltere'nin müdahalesiyle dengelemiştir. Londra'da yapılan 15 Temmuz 1841 tarihli Boğazlar Mukavelenâmesi Boğazlar üzerindeki Rus üstünlüğüne son vermiş ve burayı devletler arası statüde bir geçit haline getirerek Osmanlı hukukunu kısıtlamıştır. Konunun arzettiği gelişme çizgisi içinde Şark meselesinin sona eriş tarihini, Lozan Antlaşması'nın (1923) ardından Boğazlar'ın hukukî durumunu günümüze kadar gelen statüsüyle tekrar düzenleyen 1936 Montreux Antlaşması'na kadar uzatmak mümkündür (Grothusen, s. 80-81; Adanır, s. 278).

1853 Kırım savaşı, Osmanlı Devleti'nin üzerinde tek başına hâkimiyet kurmayı amaçlayan ve bunu resmen talep eden Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlandığında Fransa, İngiltere ve Avusturya desteğinin Rusya karşısında direnmekte ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Zira Rusya ile tek başına verilecek olan bir mücadelenin zaferle neticelenmesinin mümkün olmadığı görülmekteydi. Rusya da Osmanlı mirasını tek başına sahiplenmenin silâhlarının üstünlüğüne rağmen imkânsız olduğunu görmüştür. Bununla birlikte aynı şeyi, 1870-1871 Prusya-Alman zaferiyle utanç verici bir hezime uğrayan Fransa'nın zayıflamasından cesaret alarak tekrar denemekten kendini alamamış ve 1875-1876'daki Karadağ, Sırp (Bosna krizi) ve özellikle Bulgar ayaklanmalarına müdahale edip Kırım savaşındaki yenilgisinin intikamını almak için harekete geçmiştir. Doğu Anadolu'yu işgal eden Ruslar, İstanbul önlerine kadar gelmiş ve Avrupa kısmındaki Osmanlı topraklarını istedikleri gibi parçalamıştır (3 Mart 1878, Ayastefanos Antlaşması). Osmanlı mirası üzerindeki mutlak tasarruf gücünün gözler önüne serildiği Doksanüç Harbi ve bozgunu Şark meselesinin en önemli aşamasını teşkil etmiştir. Ancak Kırım savaşında olduğu gibi genel bir muhalefetle karşılaşan Rusya bu defa bütün Avrupa'yı tekrar karşısına almaya cesaret edememiş ve Berlin'de verilen karara uymak zorunda kalmıştır (13 Temmuz 1878).

Berlin Kongresi paylaşımı Avrupa dengesini gözetmek üzere yeniden gerçekleştirmiştir. Burada Osmanlı çıkarları görülmüş olduğu gibi bağımsızlığına kavuşturulan eski Balkan halklarının âkıbetleri de kendi isteklerinden ziyade müdahil devletlerin çıkarları doğrultusunda tayin edilmiştir. Böylece Balkan kazanının bu tarihten sonra da kaynamasına zemin hazırlanmıştır. Doksanüç Harbi sonunda Türk Devleti'nin yaşama kabiliyeti olmadığı yar-

"Şark meselesi"nin siyasi haritası

gısı genel kabul görmüş ve bu tarihten itibaren ayakta kalmasını büyük devletler arasındaki rekabet ve geri kalan mirasın (İstanbul şehri ve Boğazlar gibi) ayrı değerinde parçalar halinde paylaşımının mümkün olmaması sağlamıştır. Her türlü terörist çete savaşlarıyla sürdürülen Makedonya meselesi, Doğu Rumeli vilâyetinin Bulgaristan tarafından ilhak edilmesiyle patlayan Sırp-Bulgar savaşı (1885), Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı krizi (1908) ve Balkan savaşları (1912-1913) Berlin Kongresi'nin ürünlerini oluşturmuştur. Bu kongreyle bağımsızlığına kavuşturulan, ancak büyük devletlerin siyaseti sonucu daha doğumları anında birbiriyle toprak anlaşmazlıkları içine düşen Romanya, küçültülen Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ yanında büyük devletlerin de paylaşımından hisse almaları temin edilmiştir. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a bırakılması, Doğu Anadolu'daki üç vilâyetin (Kars-Ardahan-Batum) Rusya'ya terk edilmesi yanında Tunus Fransa'nın (1881), Kıbrıs (1878) ve Mısır (1882) İngiltere'nin eline geçmiştir. Küçük Balkan devletlerinin üzerinde hak iddia ettikleri, kanlı bir çete savaşı sahasına dönüşecek olan Osmanlı Makedonyası (vilâyet-i selâse: Selânik, Manastır, Üsküp) paylaşılmadığından eski sahibine iade edilmiştir. Böylece Türk fetihlerinin bu ilk toprakları ile Arnavutluk arasındaki kara irtibatı tekrar kurulmuş, Balkan savaşlarındaki kaybedişlerine kadar Osmanlı idaresi altında kalmış ve Şark meselesinin biraz daha uzayıp gitmesine yol açmıştır. Osmanlı Avrupa topraklarındaki bu çözülme müslüman halkın yoğun katliamı ve kültür varlıklarının imhasıyla neticelenmiştir (Ağanoğlu, s. 61 vd.). Müslüman ahali, medenî dünyanın gözleri önünde Şark meselesinin Avrupa çıkarları doğrultusundaki çözümünün kurbanı olmuştur.

Osmanlı hâkimiyetinin Avrupa'da ve Afrika'daki topraklardan dengeli bir şekilde tasfiye edilmesinin ardından parçalanma ve bölüşme sırasının Anadolu'ya ve Arap vilâyetlerine (Ortadoğu topraklarına) geldiği görülmüştür. Mısır ve Süveyş Kanalı başta olmak üzere Hindistan'a giden yolları denetimi altına alan İngiltere'nin Doksanüç Harbi'nden sonra Boğazlar üzerindeki hassasiyetini ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne olan ilgisini büyük ölçüde kaybetmiş olarak paylaşım planları içindeki yerini alması Anadolu ve Ortadoğu topraklarının paylaşımını gündeme getirmiş, böylece Şark meselesinin ikinci aşaması başlamıştır.

Anadolu'da Ermeni meselesi olarak bilinen gelişmeler, konunun büyük devletler eliyle yazılan hikâyesinin bölge aktörleri tarafından kanlı bir şekilde sahnelenmesinden başka bir şey değildir. Aynı bölgeyi paylaşmakta olan Ermeni ve Kürtler arasındaki ziddiyet ve düşmanlık, devlete Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarında yer aldığı şekliyle Ermeniler lehinde reformlar yapılması vazifesini yüklemiş ve büyük devletlerin denetimini öne çıkarmıştır. Makedonya çetecilerinin terörü kullanarak yürüttükleri mücadele tarzını aynen benimseyen Ermeniler'in, büyük güçlerin müdahalesini temin ve Avrupa'daki Osmanlı topraklarında ortaya çıkan devletler gibi Anadolu'da da bağımsız bir Ermenistan kurmak için kanlı eylemlerle yürüttükleri mücadele bu iki unsur arasında çatışmalar halinde gelişmiş, ancak mülkün sahibi olarak sorumluluk bölgedeki denetimi zaten yetersiz olan Türk idaresinin üzerinde kalmıştır. İmparatorluğun müttefik Almanya'nın da baskısıyla I. Dünya Savaşı'nın ilk senelerinde yürüttüğü, savaş bölgelerinin Ruslar'la iş birliği yapmalarından ötürü Ermeni nüfusundan arındırılması uygulaması (1915 tehvîri) Kürtler'e bölgeye tek başına sahip olmaları istikametinde bekledikleri fırsatı vermiş ve Anadolu'nun parçalanması girişimini Şark meselesinin en kanlı uygulamalarından biri haline getirmiştir. Göç yollarında ve iskân bölgelerinde Kürtler'in ve Arap bedevîlerinin saldırıları Ermeniler'in mukadderatını, Doksanüç bozgunundan bu yana Rumeli ve Balkanlar'da yerinden sökülme ve yollara dökülen Türk-müslüman halkının başına gelenlerle benzer hale getirmiştir.

İtalya ile sürdürülen savaş sonunda (1911-1912) Afrika'daki son toprağını (Trablusgarp) ve Ege'deki Rodos ve çevre adalarını bu devlete terketmek ve Japonya karşısında uğradığı yenilgiden (1905) sonra tekrar Balkanlar'a dönen Rusya'nın desteğiyle başlayan Balkan Savaşı'nı göğüslemek zorunda kalan Osmanlı Devleti 1913'te Rumeli'deki topraklarını tamamen kaybetmiş, ardından Edirne'yi geri almak fırsatını yakalamış ve bugünkü Trakya toprakları kadar bir parçaya indirgenmiş olmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Sırbistan-Karadağ'ın Rusya'ya, yenilgiye uğrayarak Osmanlı mirasından yüklüce pay alması engellenen Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'yle beraber Alman-Avusturya / Macaristan cephesine yanaşması büyük savaşın karşıt gruplarını ortaya çıkarmıştır. Savaşın ilk aylarında İngiltere ve Fransa, İstanbul ve Boğaz'ın geleceği üzerin-

deki Rus çıkar önceliğinin en geniş biçimde karşılanacağını 14 Kasım 1914'te Rusya'ya resmen bildirmiştir (*Osmanlı İmparatorluğunun Sonu*, s. 214). Bu iki devletin menfaatlerinin korunması kaydıyla İstanbul şehri ve Boğaz'ın Rusya'ya bırakılması talebi kabul edilmiş, bu hususlar taraflar arasında nota teâtisiyle garanti altına alınmıştır (Mart-Nisan 1915). Savaş hedefleri olarak ayrıca Doğu Anadolu'da Rusya'nın himayesinde bir Ermeni devletinin kurulması, Batum'dan Sinop'a kadar Karadeniz sahil bölgesinin Rusya tarafından ilhakına izin verilmesi öngörülmüştür (Adanır, s. 278). Rusya'da ihtilâl neticesinde (1917) oluşan yeni rejimin Şark meselesine dair yapılan gizli antlaşmaları açıklayıp iptal etmesi meselenin Rusya için sona erdiğinin göstergesi olmuştur.

Şark meselesinin Ortadoğu safhası olmak üzere Arap vilâyetlerinin paylaşımı, Hindistan'a yönelik çıkarları bakımından önceleri Mezopotamya ve Basra körfezinde yoğunlaşan İngiltere ve Suriye (Lübnan-Filistin) bölgesinde hâkimiyet kurmak isteyen Fransa tarafından uygulama alanına sokulmuştur. XIX. yüzyılın sonlarında Almanya'nın bölgeye girmek istemesi büyük devlet ziddiyetini arttırmış ve bölge dışında ateşlenen sömürge edinme kavgaları buralarda Şark meselesine yeni boyutlar kazandırmıştır. Osmanlı Arap vilâyetlerinin paylaşımı Şark meselesinin son aşamasını teşkil etmiş ve Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920) bunun son durağını oluşturmuştur. Arap coğrafyasının paylaşılması ve Filistin'de yoğun göçlerle sayıları giderek artan yahudiler için bir vatan kurulmasının temellerinin atılması, Doğu Anadolu'da bir Ermeni, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Irak topraklarında bir Kürt devletinin teşkil edilmesinin istenmesi yanında geriye kalan Anadolu topraklarını İtalya ve Yunanistan'ın katılımıyla tamamen parçalanması arzusu Millî Mücadele'nin zaferiyle neticesiz kalmıştır (24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması).

Anadolu'da hiçbir zaman bir devlet kurmaya yetmeyen nüfusuyla Ermeni varlığının I. Dünya Savaşı'nın sonunda büyük ölçüde tasfiye edilmiş olduğu gerçeği karşısında, büyük devlet politikalarının geçen yüzyıldan kalma örneklerini vererek günümüzde de sürdürülen Şark meselesinin, Osmanlı Devleti'nin tarihe karışmasının ardından eski imparatorluk topraklarının bölüşümünden pay alamayan ve sona kalan etnik unsurlarının devletleşmesi ve sınırların yeniden tesbiti anlamında devam etmekte olduğunun ileri sürülmesi

herhalde yanlış sayılmayacaktır. Balkanlar'da Şark meselesinin son aşamasını teşkil eden, dağılan Yugoslavya, yeni kurulan Makedonya ve Kosova cumhuriyetleri örneğinde görüldüğü gibi devlet halinde ortaya çıkan ve hâlâ çıkma potansiyeli taşıyan etnik unsurlar göz önüne alındığında geçen yüzyılda Osmanlı mirasına Balkanlar'da Rusya'nın, Ortadoğu'da İngiltere'nin denge politikaları gereği tek başına konamayacağının görülmesine rağmen, emperyalist politikalar doğrultusunda yeni paylaşım planları yapan günümüzün bir başka büyük gücünün haritaları değiştirerek bu paylaşımı istediği gibi gerçekleştirmeye niyetlenmesi Şark meselesinin burada da henüz sona ermediğinin açık bir göstergesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Sorel, *Onsekizinci Asırda Mes'ele-i Şarkıye ve Kaynarca Muâhede-i* (trc. Yusuf Ziya), İstanbul 1328, tür.yer.; M. Silberschmidt, *Venedik Menbalarına Nazaran Türk İmparatorluğunun Zuhuru Zamanında Şark Meselesi* (trc. Köprülüzade Ahmet Cemal), İstanbul 1930, tür.yer.; B. Zielke, *Orientalische Frage im politischen Denken Europas. Vom Ausgang des 17. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*, Heidelberg 1931, s. 38-40; A. S. Jerussalemski, *Aussenpolitik und die Diplomatie des deutschen Imperialismus Ende des 19. Jahrhunderts*, Berlin 1954, s. 323-325; C. Göllner, *Turcica*, Bucureşti 1968, II, tür.yer.; Necdet Kurdakul, *Belgelerle Şark Meselesi*, İstanbul 1976, tür.yer.; K. Marx – F. Engels, *Doğu Sorunu (Türkiye)* (trc. Yurdakul Fincancı), Ankara 1977, tür.yer.; Klaus-Detlev Grothusen, "Die Orientalische Frage als Problem der europäischen Geschichte-Gedanken zum 100. Jahrestag des Berliner Kongresses", *Die Türkei in Europa*, Göttingen 1979, s. 79-96; G. Schöllgen, *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und Orientalische Frage 1871-1914*, München 1984, s. 3; Fikret Adanır, "Orientalische Frage", *Lexicon der Geschichte Russlands* (ed. H.-J. Torke), München 1985, s. 275-279; W. Baumgart, *Vom europäischen Konzert zum Völkerbund. Friedensschlüsse und Friedensicherung von Wien bis Versailles*, Darmstadt 1987, s. 9-10; I. Geiss, *Der Lange Weg in die Katastrophe: Die Vorgeschichte des Ersten Welt Krieges*, München 1990, s. 136; Mustafa Gencer, *Die Rolle der "Orientalischen Frage" in dem System der wechselseitigen Beziehungen des Deutschen Kaiserreiches zum Osmanischen Reich (1890-1908)* (yüksek lisans tezi, 1995), Ruhr-Universität Bochum, s. 11-13; a.m.f., *Imperialismus und die Orientalische Frage*, Ankara 2006, s. 10-14; *Osmanlı İmparatorluğunun Sonu ve Büyük Güçler* (ed. M. Kent, trc. Ahmet Fethi), İstanbul 1999; M. S. Anderson, *Doğu Sorunu, 1774-1923* (trc. İdil Eser), İstanbul 2000, tür.yer.; R. H. Davison, "Osmanlı Diplomasisi ve Bıraktığı Miras", *İmparatorluk Mirası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası* (ed. L. Carl Brown), İstanbul 2000, s. 246-297; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi*, İstanbul 2001, s. 61 vd.; F. Scherer, *Adler und Halbmond. Bismarck und der Orient 1878-1890*, Paderborn 2001, s. 69; Şevket Mutlu, *Doğu Soru-*

nunun Kökenleri (Ekonomik Açıdan), İstanbul 2002, tür.yer.; E. de Driault, *Şark Mes'esi: Bîdâyet-i Zuhûrundan Zâmânımıza Kadar* (trc. Nâfiz, haz. Emine Erdoğan), Ankara 2003, tür.yer.; S. Goryanof, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi: Devlet-i Osmaniye-Rusya Siyaseti* (trc. Macar İskender – Ali Reşad, haz. Ali Ahmetbeyoğlu – İshak Kesin), İstanbul 2006; Hüseyin Yılmaz, "The Eastern Question and the Ottoman Empire: The Genesis of the Near and Middle East in the Nineteenth Century", *Is There a Middle East?* (ed. Michael E. Bonine v.dğr.), Stanford 2009, s. 32-95. KEMAL BEYDİLLİ

ŞARKI

(شَرْقِي)

Türk edebiyatında ve Türk müzikisinde ortak özelliklere sahip din dışı güfte ve besteler için kullanılan bir terim.

Arapça şark kelimesine nisbet ekinin getirilmesiyle oluşan şarkiden (Doğu'ya ait) geldiği kabul edilmektedir. Kelimenin kökeni hakkında "çağırarak, yüksek sesle söylemek, bağırarak" anlamındaki çağırğınan türediği yolunda bir başka yorum varsa da bu fonetik bakımdan mümkün görülmemektedir. Ayrıca Anadolu ağızlarında ve bazı Türk lehçelerinde "ır / yır / cır" (şarkı, türkü) ve "ırlamak / yırlamak / cırlamak" (şarkı, türkü söylemek) kelimeleri yer almaktadır. Şarkının bir müzik formunu ve nazım şeklini ifade etmek üzere ilk defa ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Edebiyat terimi olarak şarkı, bazan bestelenmiş her türlü eserin manzum metnini belirten Farsça "güfte" (söylenmiş) kelimesiyle aynı mânada kullanılmakla birlikte güfte anlam bakımından daha kapsamlı olup her türlü müzik eserinin sözlü kısmını ifade etmektedir. Şarkıyyât, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren divanların sonunda bulunan, çoğu dört mısralı ve nakaratlı, bu formda bestelenecek manzumelere ayrılmış bölümlerin başlığında yer almıştır.

Divan edebiyatı nazım şekilleriyle Türk müzikisine ait şarkı formunda bestelenmek için yazılan manzumeler halk edebiyatındaki türkülerle beraber XVII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış, zamanla türküden farklılaşarak Türk edebiyatı ve müzikisine özgü bir nazım şekli ve müzik formu olmuştur. Güfte mecmualarında bulunan eski şarkıların bir kısmı hem yapı hem muhteva bakımından türkülerini andıran, çoğu hece vezniyle yazılmış sade şiirlerdir. Güfte yazarı ve bestekârı bilinmeyen, ilk bendi, "Gömleğim al eyledin / Kadimi dal eyledin / Bir haftalık yâr için (hey

felek) / İşimi zâr eyledin (hey zalim)" mısralarından oluşan iki bendlik şarkı buna örnektir. *Hâfız Post Güfte Mecmuası*'nda şarkı başlığıyla kaydedilmiş bazı güfteler hece vezniyle yazılmış olduğu gibi başlık taşımayan bazı güftelerin de aynı vezinle ve sade bir dille kaleme alındığı görülmektedir (Doğrusöz, nr. 174, 302, 436, 526, 531, 533, 619, 771, 822, 904, 972, güftesi: Karacaoğlu). XVIII. yüzyıl divan şairlerinden, aynı zamanda saz çalarak şarkı / türkü söyleyen Vahîd-i Mahtûmî'nin divanında "Murabbaât ve Şarkıyyât ve Türkmâniyyât ve Gayrih" başlıklı bir bölümün yer alması, burada mevcut 101 güfte arasında hece vezniyle yazılmış otuz bir manzumenin bulunması iki türün birbiriyle yakın özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Mahtûmî bazı araştırmacılar tarafından saz şairi sayılmıştır. Bu durum, şarkıların türkülerden ayrılarak zamanla güfte ve beste açısından müstakil özellikler kazandığı şeklindeki bir yoruma imkân vermektedir. Nitekim Dârüelhan külliyyatı arasında neşredilen türkülerle ait nota mecmuası *Anadolu Halk Şarkıları* adını taşımaktadır (İstanbul 1926).

Divan edebiyatında şarkı formuna en yakın özellikler taşıyan ilk şiirleri XVII. yüzyılda Nâilî'nin yazdığı kabul edilmektedir. Daha çok dörtlükler halinde yazılan şarkı güfteleri Türk müzikisinde kendine has bir yapıda bestelendiğinde aynı adla anılmıştır. Şarkılarda genellikle aşk, ayrılık, hasret, sevgili, içki ve eğlence gibi konular ele alınır. Güfte mecmualarında şarkı başlığı altında kaydedilen en eski örnekler, Hâfız Post adıyla tanınan İmamzâde Mehmed Çelebi'nin hazırladığı XVII. yüzyıla ait derlemeye yer almaktadır. Burada Hâfız Post'un, hocası Kasımpaşalı Koca Osman Efendi'nin evfer usulünde ve rast makamında bestelediği ve ilk bendi, "Yeter cevreyledin ben nâtüvâne / Aman ey çarh-ı zâlim dâd elinden / Murâdım üzre devretmez zamâne / Aman ey çarh-ı zâlim dâd elinden" mısralarından oluşan iki bendlik şarkısı bu formun belirgin özelliklerini aksettirmektedir. Yine bu mecmuada mevcut, Fuzûlî'ye ait arazbar makamında ve devr-i revân usulündeki, "Perişan-hâlin oldum sormadın hâl-i perişânım / Gamından derde düşüm kılmanın tedbir-i dermânım / Ne dersin rûzigârım böyle mi geçsin güzel hânım / Gözüm cânım efendim sevdiğim devletlü sultanım" mısralarından ibaret murabbain Küçük İmam Mehmed Efendi tarafından şarkı formunda bestelendiği kaydedilmektedir. Başka örnekler de dikkate alındığında, gazel tarzında yazılan şiirlerle üç mıs-